

Г. А. Андрукович, магiстрант БДУКМ  
Навуковы кiраўнiк – А. У. Пазнякоў,  
кандыдат гiстарычных навук,  
дацэнт кафедры мiжкультурных камунiкацый

## ІНСКРЫПЦЫІ НА МЕМАРЫЯЛЬНЫХ ШЫЛЬДАХ У ПРАСТОРЫ ВІРТУАЛЬнай ВІЛЬНІ

Пад інскрыпцыямі (ад лац. *inscriptio* – дакумент на атрыманне пазычаных грошай, надпіс) сёння прынята разумець тэкставыя паведамленні, як правіла, на нерухомах аб'ектах ці, прасцей кажучы, сценах. Прычым да інскрыпцый далучаюць усе падвіды такіх тэкстаў, як фрэскі ды любы іншы дэкор, у якім прысутнічаюць асобныя літары, словы, сказы, цэлыя тэксты; графіці з тэкстамі; мемарыяльныя шыльды, а таксама шыльды ўтылітарнага прызначэння, абвесткі і адозвы на сценах.

Вывучэнне інскрыпцый – гэта найперш вывучэнне сэнсаў месца, у якім насельнікі ці госці тае прасторы пакінулі гэтыя інскрыпцыі. Гэта таксама вывучэнне палітыкі памяці, чым інструментам могуць стаць маніпуляцыі з інскрыпцыямі – стварэнне адных і прыбіранне іншых тэкстаў і г. д.

Віртуальны Віленскі беларускі музей імя Івана Луцкевіча ставіць перад сабой мэту: вывучэнне шматкультурнай спадчыны Вільні і Віленшчыны ў якасці тэксту, прачытанне сэнсаў яе прасторы дзеля таго, каб, з аднаго боку, прачытаць, зразумець, захаваць ды спрагназаваць культурныя коды і культурныя тэндэнцыі гэтай разнастайнай прасторы, а з другога боку, прачытаць менавіта беларускі сэнс Вільні і Віленшчыны і распазнаць і асэнсаваць той асяродак, у якім кшталтавалася беларуская віленская суполка на працягу ўсяго ХХ ст.

Тут варта сказаць некалькі слоў наконт таго, што разумеецца пад беларускай Вільняй. Вільня (Wilna, Wilno, Wilnius, Vilna, Вильна), без усялякіх сумненняў, ёсць мультыкультурны горад са сваёй гістарычнай памяццю і помнікамі беларускага, літоўскага, польскага, яўрэйскага, украінскага, расійскага, нямецкага народаў, што параджае розныя інтэрпрэтацыі адной і той жа гістарычнай прасторы. Рознанацыянальная спадчына Вільні прыводзіць да таго, што паляк будзе бачыць гэты горад па-свойму, шукаючы ў ім памятку сваёй культуры і гісторыі, немец – па-свойму, беларус – па-свойму. Беларускі погляд на спадчыну

Вільні і Віленшчыны яшчэ недастаткова асэнсаваны, пры тым што беларусы маюць там доўгую гісторыю.

Што ж складае так званую «тэкставую базу», ці «базу інскрыпцый», Віленшчыны?

Найранейшымі можна лічыць прыклады сімвалічнага ці, радзей, ідыяматычнага пісьма, што сустракаюцца на археалагічных знаходках, у выглядзе клеймаў на цэгле, сярод віленскіх рунічных артэфактаў (тут маюцца на ўвазе два віленскія рунічныя календары, рунічная «Пласціна Альгерда» з Дольняга віленскага замка, каляндар «Жазло Гедыміна» [1] і т. п.). Дакладна вызначыць прыналежнасць гэтых тэкстаў, роўна як і расчытаць іх дазваляць комплексныя кампаратывісцкія даследаванні, што вядуцца ў сённяшні час.

Наступнымі варта прааналізаваць інскрыпцыі (графіці, фрэскі ды мемарыяльныя шыльды) з хрысціянскіх, пераважна каталіцкіх, касцёлаў і кляштароў, а таксама друкаваныя і пісаныя тэксты [2]. Тут мы сутыкаемся з праблемай, якую спадчыну лічыць сваёй. Варта згадаць падобную ж праблематыку датычна прыналежнасці іншамоўных тэкстаў да беларускай літаратуры. У літаратуры вырашэнне гэтай праблемы прапанаваў яшчэ Вацлаў Ластоўскі, які лічыў, што іншамоўныя (небеларускамоўныя) тэксты можна ўключаць ў спадчыну беларускай літаратуры. Асноўным пры вывучэнні такіх інскрыпцый з'яўляецца іх змест, а таксама эстэтычныя, граматычныя, лексічныя асаблівасці пры аналізе дакладнага гістарычнага і культурна-канфесійнага кантэкстаў.

Асобнай групай датычна згаданых вышэй з'яўляюцца інскрыпцыі, заснаваныя на так званай фунеральнай (пахавальнай) спадчыне [3], што багата рэпрэзентавана на некропалях Вільні і Віленскага краю. Тут да аналізу неабходна дадаваць комплексны аналіз пахавальных традыцый, што дазволіць удакладніць, а ў шэрагу выпадкаў і рэканструяваць кантэкст з'яўлення пэўных асаблівасцяў інскрыпцыі. Таксама важнаю з'яўляецца праблема аднаўлення ці рэстаўрацыі, а часам і рэканструкцыі інскрыпцый падобна да таго, як былі адноўлены інскрыпцыі на надмагіллях вялікіх князёў літоўскіх паводле стандартнай лацінскай формулы складання такой эпітафіі. Неабходна адзначыць такую складаную праблему, як фальсіфікацыя інскрыпцый, якая адбылася з часткаю ўжо згаданых пахаванняў вялікіх князёў.

Інскрыпцыі нерэлігійнага (часта ўтылітарнага) прызначэння, да якіх адносяцца абвесткі, шыльды, вывескі, дакументы, у т. л. кнігі, дазваляюць даследаваць штодзённы побыт віленчукоў. Гэтая група найбольш бедная адносна захаваных адзінак, бо абвесткі і шыльды вырабляліся з нядоўгавечных матэрыялаў і альбо не захаваліся, альбо захаваліся фрагментарна (як, напрыклад, шыльды з крамаў, выкананыя ў тэхніцы фрэскі), ці рэпрэзентуюць недалёкі гістарычны час – абвесткі і шыльды, што адлюстраваны на фотаздымках ці іншым чынам з XIX і XX стст. Дадзеная група іскрыпцый характарызуецца большай культурнай і моўнай разнастайнасцю, што сведчыць пра шматкультурнае аблічча Вільні (шыльды на ідыш, іўрыце, польскай, расійскай, беларускай, арабскай мовах). (Рукапіс матэрыялаў навукова-даследчай экспедыцыі ў Вільню за аўтарствам Г. А. Андруковіч, А. Л. Шулаева).

Асобнай тэмай даследавання з’яўляецца інскрыпцыя як аб’ект палітыкі памяці і аб’ект вандалізму (шыльда на доме, дзе жыў Напалеон Банарт, знішчана праз савецкія ўлады; шыльда на доме, дзе жыў Пілсудскі, знішчана праз літоўскія ўлады; інскрыпцыя на надмагіллі Гасіеўскага (1662) у касцёле св. Казіміра, знішчана праз расійскія імперскія ўлады, захавалася адна гравюра; знішчаны ці замазаны шыльды на Лукійскім касцёле, дзе была вязніца, у якой сядзелі паўстанцы Каліноўскі і філаматы, і інш.).

Пры канцы вярта згадаць такую з’яву інскрыпцыі, як мастацкая інсталяцыя, што таксама мае месца ў Вільні (шыльды на гонар Восіпа Мандэльштама (паэт), Чэслава Мілаша (музыка), беларускай паэтки Цёткі і інш.).

З разгледжанага вышэй матэрыялу і прыкладаў можна зрабіць выснову, што вывучэнне інскрыпцый у складзе віртуальнага Віленскага беларускага музея імя Івана Луцкевіча можа стацца дзейным грунтам для аднаўлення беларускага погляду на шматкультурную спадчыну Вільні.

### Спіс выкарыстаных крыніц

1. Інвентарная кніга Музея ім. Ів. Луцкевіча Беларускага навуковага таварыства ў Вільні // Спадчына. – 1995. – № 1–5.
2. URL: <http://radzima.org.ru>.
3. URL: <http://vilnius.borda.ru>.